

ἀναίθρητα, οὐκ ἀκίνητα; ὁ πάντα σπυρόμενα, ὁ πάντα φερόμενα; 5 ταῦτα θεοὺς καλεῖτε, τοῖσι δουλεύετε, τοῖσι προσκυνεῖτε· τέλει δ' αὐτοῖς ἐξομιοῦσθε. 6 Διὰ τοῦτο μισεῖτε Χριστιανούς, ὅτι τοῦτους οὐχ ἡγούμενοι θεοὺς. 7 Ὑμεῖς γὰρ οἱ νῦν νομίζοντες καὶ οἰόμενοι, ὁ πᾶν πᾶσιν αὐτῶν καταφρονεῖτε; ὁ πᾶν μᾶλλον αὐτοῖς χλευάζετε καὶ ὑβρίζετε, τοὺς μὲν λιθίους καὶ στραξινοὺς σέβοντες ἀφουδάκτους, τοὺς δὲ ἀργυρέους καὶ χρυσοὺς ἐργαζέμενους, ταῖς νυξί, καὶ ταῖς ἡμέραις φυλάκας παρακαθιστάμενους, ἵνα μὴ κλαπῶσιν; 8 αἷς δὲ δοκεῖτε τιμαῖς προσφέρειν, εἰ μὲν αἰσθάνονται, κολλάετε μᾶλλον αὐτοῖς· εἰ δὲ ἀναισθητοῦσιν, ἐλέγχοντες αἷματι καὶ κνίσις αὐτοῖς θρησκεύετε. 9 Ταῦθ' ὑμῶν τις ὑπομεινάτω, ταῦτα ἀνασχέσθω τις ἑαυτῷ γενέσθαι. Ἀλλὰ ἀνθρώπος μὲν οὐδὲ εἰς ταύτης τῆς κολλάσεως ἐκὼν ἀνέχεται, αἰσθάνει γὰρ ἔχει καὶ λογισμόν· ὁ δὲ λίθος ἀνέχεται, ἀναισθητεῖ γάρ· οὐκοῦν τὴν αἰσθάνειν αὐτοῦ ἐλέγχετε. 10 Περὶ μὲν οὖν τοῦ μὴ δεδουλωσθαι Χριστιανούς τοιοῦτοις θεοῖς πολλὰ μὲν καὶ ἅλλα εἴπτεν ἔχοιμι· εἰ δὲ τι μὴ δοκῶν καὶ ταῦτα ἱκανά, περισσὸν ἡγοῦμαι καὶ τὸ πλεῖον λέγειν.

III. Ἐξῆς δὲ περὶ τοῦ μὴ κατὰ τὰ αὐτὰ Ἰουδαίοις θεοῖν αὐτοῖς οἰμαί σε μάλα τα πρὸς εἰς ἀκούσαι. 2 Ἰουδαῖοι τοῖνον, εἰ μὲν ἀπέχονται ταύτης τῆς προσηρημένης λατρείας, καὶ εἰς θεὸν ἔνα <πιστεύειν καὶ τοῦτον> τῶν πᾶσιν σέβειν [καὶ] δεσπότην; ἀξιοῦσι <φρονίμως>· εἰ δὲ τοῖς προσηρημένοις ὁμοιοτρόπως τὴν θρησκείαν προσάγουσιν αὐτῷ ταύτην, διαμαρτάνουσιν. 3 Ἀ γὰρ τοῖς ἀναισθήτοις καὶ κωφοῖς προσφέροντες οἱ Ἑλλήνες ἀφροσύνης δεῖγμα παρέρχουσι, ταῦθ' οὗτοι, καθάπερ προσδεομένη τῷ θεῷ λογίζόμενοι παρέρχιν, μωρίαν εἰκὸς μᾶλλον ἡγοῦν³ ἂν, οὐ θεοσέβειαν. 4 Ὁ γὰρ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς καὶ πᾶσιν ἡμῖν χορηγῶν, ὧν προσδεόμεθα, οὐδενὸς ἂν αὐτοῖς προσδέοιτο τούτων ὧν τοῖς οἰόμενοι διδόναι παρέρχει αὐτός. 5 Οἱ δὲ γε θυσίας αὐτῷ δι' αἵματος καὶ κνίσσης καὶ θύλακων ἑταρτέλει οἰόμενοι καὶ ταύταις ταῖς τιμαῖς αὐτὸν γράφειν, οὐδὲν μοι δοκοῦσι διαφέρειν τῶν εἰς τὰ κωφὰ τὴν αὐτὴν <ἐνδεα-
νυμένων> φυλοτιμῶν, <τὰ> μὴ <δυνάμενα> τῆς τιμῆς μεταλαμβάνειν. Τὸ δὲ δοκεῖν τινα παρέρχειν τῷ μηδενὸς προσδεομένῳ <***>

se mouvoir? Ne sont-ils pas tous sujets à la corruption, à la pourriture? 5 Voilà ce que vous appelez des dieux, ce que vous adorez et à quoi vous finissez par devenir semblables! 6 C'est pour cela que vous haïssez les Chrétiens : parce qu'ils ne les considèrent pas comme des dieux.

7 Pourtant, vous qui les croyez et estimez tels, ne les méprisez-vous pas bien davantage que ne le font les Chrétiens? Bien plus qu'eux vous les raillez, les outragez : les idoles de pierre ou d'argile, vous les adorez sans leur donner de gardes ; celles d'argent et d'or, vous les tenez sous clef pendant la nuit et le jour vous postez des gardiens à côté d'elles, de peur qu'on ne les dérobe²!

Il culto giudaico

III, 1. Inoltre, credo che tu piuttosto desideri sapere perché essi non adorano Dio secondo gli ebrei. 2. Gli ebrei hanno ragione quando rigettano l'idolatria, di cui abbiamo parlato, e venerano un solo Dio e lo ritengono padrone di tutte le cose. Ma sbagliano se gli tributano un culto simile a quello dei pagani. 3. Come i greci, sacrificando a cose insensibili e sorde dimostrano stoltezza, così essi, pensando di offrire a Dio come ne avesse bisogno, compiono qualche cosa che è simile alla follia, non un atto di culto. 4. « Chi ha fatto il cielo e la terra e tutto ciò che è in essi »³, e provvede tutti noi delle cose che occorrono⁴, non ha bisogno di quei beni. Egli stesso li fornisce a coloro che credono di offrirli a lui. 5. Quelli che con sangue, grasso e olocausti credono di fargli sacrifici e con questi atti venerarlo, non mi pare che differiscano da coloro che tributano riverenza ad oggetti sordi che non possono partecipare al culto. Immaginarsi poi di fare le offerte a chi non ha bisogno di nulla!⁵.

^F est due, ici encore, à une lacune de son modèle Φ ; nous adoptons pour le dernier mot la correction hardie mais heureuse de Lachmann), — non sans avoir hésité à adopter le texte de Lindner qui néces-